

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל ו ר נ ו ת ל ע י ו ר ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ושש

מספטים (תשכ"ז) כ"א כ"ח-ל"א

שור שנגח איש

שאלה כללית לסדור פרשתנו:

א. נחקשו המפרשים בסדר הפסוקים בפרשתנו: למה לא הסמיכה תורה דין שור שנגח שור (ל"ה-ל"ו) לדיני שור שנגח איש (כ"ח-ל"ב) ולמה הכניסה פסוקים הדנים בבור (ל"ג-ל"ד) ביניהם.

xx ישב את התמיהה הזאת על מננה כל דיני הנזיקין בפרשתנו כ"א י"ח - כ"א ל"ו!

ב. כ"ח וכי יגח שור את איש או את אשה ומת...

הסבר למה באה כאן מלת "את" אע"פ שמלת איש איבה מירודעת?

ג. כ"ח ... סקל יסקל השור ולא יאכל את בשרו ובעל השור נקי.

ד. אברהם בן הרמב"ם: אפשר שיובן מסוד דין זה, שיש בו קנס לבעליו באבדן שורו סמנו ויש בו מוסר לאנשים בגדל עון הרציחה, עד כי יעניש עליו גם את החי שאינו מדבר. ואפשר כי לזה רמז ה' יתעלה במאמרו (בראשית ט' ה') "מיד כל חייה אורשנו", כמו שבארר אבי אבא ז"ל.

מפני איזו הבנה לא נכונה של פסוקנו ושל הפסוק המובא בדבריו מבראשית רצה למנענו?

וע' עלון ההדרכה!

ד. כ"ט ואם שור נגח הוא... ולא ישמרנו והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת

רמב"ן ד"ה וגם בעליו יומת

קבלו רבותינו ז"ל שהיא מיתה בידי שמים, וכמוהו (במד' י"ח) "והזר הקרב יומת"; (ויקרא כ"ב) "ומתו בו כי יחללוהו"; וראיתי שלא בא (= המלה "יומת") בתורה בחייבי בית דין בלבד, אבל "מות יומת" נאמר בכלן. ואין טענה מן (ויקרא כ"ד) "מכה אדם יומת", ולא משבת (= שם' ל"ה א') "כל העושה בו מלאכה יומת", ולא מנביא המסית (דב' י"ג ו'), שכבר פירש בהם במקום אחר.

ולא ידעתי טעם לתרגומו של אונקלוס שאמר "יחקטל", ואולי ירצה לומר, כי ראוי הוא שיהרג אלא שיש עליו כפר; או רצה לפרש, שאמר הכתוב "וגם בעליו יומת" - יהרג כאשר נהרג האיש המנוגח, כי יומו יבוא או במלהמת ירד ונספח, לא יבקה ה' אותו - רצה ללמד שהוא חייב בידי שמים למות ביד הורג, לא מיתת עצמו, כענין (שם' כ"ב כ"ג) "והרגתי אתכם בחרב".

בכור שור ד"ה וגם בעליו יומת

לפי הפשט פעמים שהוא חייב מיתה, כגון שהניח אותו (= את שורו) לילך לדעת, כדי שיהרג אדם שהוא שונא והורגו, ואז חייב מיתה, דהוה ליה כמו שהרגו בידיים, ולפי הפשט נראה: שאם ירצו היורשים - ימות, ואם ירצו - יקחו דמים.

הנצי"ב: העמק דבר ד"ה וגם בעליו יומת

מכל מקום נראה שלא להוציא משמעות "יומת" מדי פשוטו גם כן, והלא פרושו שהיא מיועד לבוא לידי מיתה בבית דין, שאחר שלא שמר שורו המועד לכך, ניכר שקל עליו חומר שפיכת דמים וסופי שיהרג הוא את האדם...

1. מה הוא התגיון הפנימי שלא יומת ע"פ בית דין?

2. כיצד סוכיח הרמב"ן שאין זו מיתה בית דין?

xx 3. הסבר את דברי הרמב"ן המסוסנים בקו, מדוע אין טענה מן המקומות ההם?

xx 4. שני פרושי בכור שור אינם כפירוש חז"ל. הסבר, במה קשה לקבלם כפשוטן של מקרא?

5. במה דומה פירוש הנצי"ב לבכור שור ובמה הוא שונה ממנו?

ה. ל' אם כפר יושת עליו ונתן פדיון נמשך...

רש"י ד"ה אם כפר יושת עליו: "אם" זה אינו תלוי והרי הוא כמו "אם כסף תלוה" (שמות כ"ב כ"ו) - לשון אשר זה משפטו שישייתו עליו בית דין כפר. רמב"ן ד"ה אם כופר יושת עליו: בעבור היות כפר - כפרה כעניי הקרבנות, ואם הוא אינו חפץ בה, אין מוכיחים אותו לנא לבית דין לחייבו בכך ואפילו אם חייבוהו - אין ממשכנין אותו, בעבור זה אמר "אם".

1. מה החבול בין שניהם בתפישת הדין כולו ובפירושו המלה "אם"?
2. יש מפרשים המוצאים סעד לדברי הרמב"ן מדברי רש"י עצמו בשמות כ' כ"ב ד"ה ואם מזבח אבנים. מהו הסיוע משם?

ו. אם כפר יושת עליו.

כמה פרשנים מזהירים אותנו, שלא נחשוב שסותר פסוק זה לנאמר בנמדבר ל"ה ל"א: "ולא תקחו כופר לנפש רוצח..."

הסבר שאין כאן כל סתירה!

העורך: מ. פרלמן

שאלות בטעמי המקרא

שמות כ"א ב' כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעה יצא לחפשי חנם

מכילתא יט ובשביעית שביעית למכירה. אתה אומר שביעית למכירה או אינו אומר אלא לשנים ת"ל שש שנים יעבד שביעית למכירה ולא שביעית לשנים.

סלני"ם ובשביעית יצא כבר בארתי (ב"אילת השחר" כלל פ"ד) שכל מקום שאומר "בשנה השביעית" או "בשנה השלישית" חשבינן השנה למנין שנות עולם שהוא תשרי, וא"כ ממה שלא אמר פה "בשנה השביעית" וכמו שכתב בפרשת ראה (דברים טו יב "כי-ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים ובשנה השביעית תשלחנו חפשי סעמך") ידעינו, שלא חשבינן השנה למנין שנות עולם רק מיום המכירה, וז"ש "ובשביעית" ר"ל ממה שלא אמר בשנה השביעית.

גמרא ערכין יח ב שש שנים שבעבד עברי מעה לעת דכתיב "שש שנים יעבד ובשבעה" זימנין דבשביעית נמי יעבד

תורה תמימה לגמרא הנ"ל. ד"ה "מעה לעה": ר"ל דחשבינן למספר השנים אותו יום ואותה ענה לשנה הבאה משעה שהתחיל לעבוד ולא אזלינן בתר סנין עולם דכי מטי תשרי תחשב ליה שנה.

ד"ה זימנין: דבשביעית נמי יעבד: כגון נמכר בגיטין וכשיגיע תשרי של שביעית עברו שש שנים למנין עולם והוא יעבד עד גיטין, ונראה דמדייק מדלא כתיב "ובשנה השביעית", דהוי משמע שנה של עולם, אבל לשון "ובשבעה" משמע שנה שביעית שלו. ומדרך חז"ל בהמלים הבאות בסעם מפסיק לדרשם לפנייהן ואחרייהן.

קידושין פרק א משנה ב: עבד עברי נקנה בכסף ובשטר וקונה את עצמו בשנים וביובל ובגרעון כסף.

פירוש המשניות לרמב"ם: ומה שאמר "בשנים" - ר"ל עבודת שש שנים מיום שנמכר עד תשלום שש שנים ואפילו היה בכלל שש שנים שמיטה. והוא מה שאמר "שש שנים יעבד ובשבעה" ר"ל פעמים שהוא עובד בשביעית.

1. העתק את דברי המכילתא והוסף את סימני הפיסוק.
2. הסבר את המושגים א. שש שנים למנין העולם. ב. שש שנים למכירה. מתי מסתיימת השנה לפי כל אחד מהם?
3. איך מוכיחים מן הפסוק, שכאן הכוונה לשש שנים למכירה?
4. איזו שאלה מתעוררת בפיסוק הטעמים?
5. בעזרת איזה כלל מנסח בעל תורה תמימה ליישב את הקושי?
6. במה שונה פסוקנו מבחינת מבנה הטעמים מן הפסוקים הבאים של פרקנו: ד', ז', כ', כ"ב, כ"ח, כ"ט, ל"ה, ל"ו, ל"ז.